Gönderim Tarihi: 23.12.2020

Kabul Tarihi: 28.05.2021

**ANADOLU MECMUASI'NDA (1924-1925) YAYIMLANAN
ŞİİRLERİN SOSYO-POLİTİK ANALİZİ: ULUS-DEVLET,
MİLLİYETÇİLİK VE ANADOLUCULUĞUN DERGİDEKİ
GÖRÜNÜMLERİ**

**The Socio-Political Analysis of Poems Published in “Anadolu Mecmuası”
(1924-1925): The Appearances of Nation-State, Nationalism and Anatolianism
in the Magazine**

Necip YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi Ardahan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İktisat Bölümü
necipyildiz@ardahan.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8587-713X

Ali Haydar SOYSÜREN

Dr. Öğr. Üyesi Ardahan Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
hsoysuren@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-2384-739X

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

“Anadolu Mecmuası”, 1924-1925 yılları arasında yayımlanmış kültürel bir dergidir. Dergiyi, Anadoluculuk akamını savunan yazarlar çıkarmıştır. Dergide, bilimsel nitelikteki birçok yazının yanı sıra, pek çok şiire de yer verilmiştir. Bu bağlamda makalemizde, Anadolu mecmuasındaki şiirlerin sosyo-politik ve kültürel bir analizi yapılarak, bu şiirlerin ulus-devlet, milliyetçilik ve Anadoluculuk ile ilişkisi incelenip değerlendirilmiştir. Dergideki şiirlerde; sade halk Türkçesi ve hece vezni kullanıldığı, memleketçi bir romantizm duygusu (Anadolucu Türk milliyetçiliği) temelinde, yeni kurulan Türk ulus-devletine kültürel ve ideolojik destek sağlandığı tespit edilmiştir. Derginin, aynen yeni rejim gibi, Türklerin Anadolu'daki halk kültürü ile Avrupa (özellikle Fransız) kültürünü sentezlemeye çalışan bir kültürel politika güttüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Anadolu Mecmuası, Şiir, (Toprağa Dayalı) Milliyetçilik, Milli Edebiyat, Anadoluculuk, Ulus-devlet, (Erken Dönem) Türkiye Cumhuriyeti

Abstract

“Anadolu Mecmuası” is a cultural magazine published between 1924-1925. The magazine is published by the writers who defended the Anatolianism movement. In addition to many scientific articles, many poems are also published in the journal. In this context, a socio-political and cultural analysis of the poems in the “Anadolu Mecmuası” is made in our article, and the relation of these poems with nation-state, nationalism and Anatolianism is examined and evaluated. We found out that plain folk Turkish and syllabic meter are used in the poems, and cultural and ideological support is provided to the newly established Turkish nation-state on the basis of a romantic homeland sentiment (Anatolianist Turkish nationalism). It has been concluded that the magazine practically pursued a cultural policy

that tried to synthesize the folk culture of the Turks in Anatolia with the European (especially French) culture, just like the new regime.

Keywords: Anadolu Mecmuası (Anatolia Magazine), Poetry, (Soil-Based) Nationalism, National Literature, Anatolianism, Nation-state, (Early Period) Turkish Republic

1. GİRİŞ

Ulus-devletlerin kuruluş süreçlerinde edebiyatçıların, ulusal dili etkili ve duygulu şekilde kullanarak öncü roller üstlendikleri bilinen bir gerçektir. Özellikle Benedict Anderson'un "Hayali Cemaatler" (1995) kitabında, bu konu ayrıntılı şekilde vurgulanır. Uluslaşma sürecinin, salt objektif unsurlardan değil, daha ziyade subjektif unsurların zaman içinde işlenilerek, ortak bir kimlik etrafında kümeleşme ve asabiye oluşturulması ile gerçekleştirildiği söylenebilir.

Osmanlı devletinde, "temel bir reformcu kavram ve politika olarak özellikle 1856'dan sonra ortaya çıkan" Osmanlıcılık ve genel itibariyle 1878'den sonra etkili olmaya başlayan İslamcılık (Karpas, 2020, s.14-15) imparatorluğun yaşaması noktasındaki arayışlar kapsamında, devlet ve aydınların tercihlerinde etkili olmuştur. Osmanlıcılık ve İslamcılık zamanla pratik uygulanabilirliğini büyük oranda yitirince, Türkçülük bir seçenek olarak öne çıkmıştır.

Yusuf Akçura'nın 1904 yılında yayınladığı "Üç Tarz-ı Siyaset" başlıklı makalesinde (Akçura, 1976) Osmanlıcılık ve İslamcılık ile birlikte tartıştığı ve ciddi bir siyasal alternatif olarak gündeme getirdiği Türkçülük, özellikle Balkan Savaşı (1912-1913) yenilgisi ardında devlet politikasında yönlendirici bir konum kazanmıştır. Nasıl Osmanlıcılık için Kırım Savaşı ardından, 1856 yılında yayınlanan Islahat Fermanı, İslamcılık için 177-1878 Osmanlı Rus Savaşı yenilgisi kritik eşikler ise, Türkçülük için de Balkan Savaşı yenilgisi kritik eşiktir. O zamana kadarki birikim üzerinden yeni bir aşamanın kapısı açılmıştır. Birinci Dünya Savaşı yenilgisi, İttihat ve Terakki iktidarının son bulması, Anadolu'da başlayan milli mücadelenin başarıya ulaşması ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması Türkçülük yaklaşımını yakından etkilemiştir. Özellikle Ziya Gökalp'le anılan pan-Türkist (Turancı) fikirler, reel politikanın sınırları çerçevesinde, ister istemez idealist bir pozisyona denk düşer hale gelmiş, bir çok kişi tarafından da ütöpik ya da en azından gerçekleşmesi "güç" bir hedef olarak görülmüştür.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Anadolu'da kurulan bir devlet olarak, pan-Türkizme mesafeli, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesini benimseyen, genel itibariyle barışçıl ve yayılmacı-olmayan bir devlet olmuştur. Biraz da zorunluluklar çerçevesinde oluşan, Anadolu temelli bu ulus-devlet milliyetçiliği, kendine entelektüel düzeyde de destekçiler ve dergiler

bulmuştur. Anadolu Mecmuası bu kapsamda anılabilecek bir muhtevaya sahiptir. Şüphesiz bu yakınlık, Anadolu Mecmuasında tarif edilen Anadoluculuk ile, Türkiye Cumhuriyeti'nin pan-Türkizmle mesafeli duruşunu mota mot aynılaştırmak anlamına gelmez. Türkiye Cumhuriyeti, pan-Türkizmi politik bir seçenek olarak devre dışı bırakırken, Türklüğü bilinç ve toplumsal planda güçlendirmeye dönük bir çabadan ise geri durmamıştır. Bu noktada, Anadolu Mecmuası'nın Anadolu'nun kadim geçmişine yönelik vurgusuyla tam olarak örtüşmez. Fakat bu, Frank Tachau'nun, "derginin ne bir etkisi oldu, ne de kabul gördü" (Tachau'dan akt. Copeaux, 2000, s.262-263) düşüncesini haklı kılmaz.

Her şeyden önce Anadolu merkezli yaklaşım, pan-Türkist yaklaşımlara karşı, Türklüğü, Anadolu'nun kadim geçmişiyle meczeden Anadolu odaklı bir seçeneği savunması, böylece Anadolu üzerindeki diğer hak iddiaları karşısında, Anadolu'yu Türklükle bütünleştirmesi bakımından önem arz eder. O sebeple Anadolu Mecmuası, Türkiye'deki uluslaşma ve ulus-devleti kurma sürecinde hatırı sayılır bir "politik tahayyül" oluşturmuştur. Doğrudan politikaya müdahil olmasalar da, yeni ulus-devletin harcına "Anadoluculuk" çerçevesinde belli bir entelektüel sermaye kattıkları söylenebilir.

Mehmet Kaan Çalen (2017, s.75), bir sosyo-politik yaklaşım olarak Anadoluculuğun ortaya çıktığı tarihsel koşulları, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı sonuçlar çerçevesinde bağlamsallaştırmıştır:

"Anadoluculuk, Türk tarihinde Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı ile başlayıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla biten sürecin yarattığı bir sonuçtur. Sürecin sonunda Osmanlı İmparatorluğu dağılmış, Anadolu üzerinde Türk millî devleti kurulmuştur. Bu süreç içerisinde Türk aydınlarının dikkati Anadolu'ya yönelmiştir. Türk aydınları bir yandan uzun savaş yıllarında harap olan, ekonomik ve toplumsal olarak geri kalan Anadolu'nun kalkınmasına öncelik vermişler, diğer yandan da Anadolu'daki bu teritoryal birim üzerinden yeni bir toplumsal kimlik inşa etmenin yollarını aramışlardır."

Anadoluculuk akımının Türkiye'de diğer akımlar karşısındaki konumunu, medeniyet meselesine yaklaşımını ve toprağa dayalı milliyetçilik anlayışını Köksal Alver (2001, s.133-134) aşağıdaki satırlarda gayet etkili ve derli toplu bir şekilde ifade etmiştir:

"Anadoluculuk, ilk kez 1918 yılında ortaya atılmış ve büyük öğreti ve hareketlere (Turancılık, Osmanlıcılık ve İslamcılık) tepki olarak çıkmıştır. Anadoluculuk, Anadolu toprağının Türk ulusunun gerçek ve tek vatani olduğu tezini işlemiş, Anadolu coğrafyasını kimliğin temel kurucu

unsurlarının en önemlileri arasına sokmuştur. Bu haliyle de toprağa dayalı bir ulus ve ulusçuluk anlayışını temsil etmiştir. Türk ulusu ile Anadolu coğrafyası arasında birbirini etkileme ve tamamlama derecesinde bağ kuran Anadoluculuk, bir haklılaştırma çabası içerisinde. Anadolu, hem Türk kimliğinin yeniden tanımlanması ve şekillenmesinde hem de Türkiye'nin Batı ile doğrudan ilişki kurmasında işlevsel bir coğrafyadır. Çünkü Anadoluculuk, Anadolu'nun tüm uygarlıkların beşiği olduğu ve Batı uygarlığının da Anadolu'dan beslendiğini iddia etmektedir. Bu yönüyle Anadoluculuk, kimine göre bir daralmanın ideolojisi kimine göre ise açılmanın ideolojisidir.”

20. yüzyılın ilk çeyreğinde ve sonrasında, ulus-devletleşme bağlamında, Türkiye’de şairler ve yazarların, ulus-devletin kuruluş sürecinde çok önemli kültürel ve politik roller üstlendikleri bir gerçektir. Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi daha erken dönem milliyetçilerinden sonra, memleket edebiyatı adı verilen ulus-devletçi edebiyata arka çıkan Beş Hececiler (Orhan Seyfi Orhon, Enis Behiç Koryürek, Halit Fahri Ozansoy, Yusuf Ziya Ortaç, Faruk Nafiz Çamlıbel), milliyetçilik akımına doğrudan destek vermişlerdir (Beş Hececiler için bkz.Kocahanoğlu, 1987). Beş Hececilerin önde gelen şairi Faruk Nafiz’in de katkı sağladığı Anadolu Mecmuası, temelde memleketçi edebiyat anlayışının somutluk kazandığı, Anadoluculuk akımının ortaya çıktığı bir dergi konumundadır. Dergi 1924-1925 döneminde, Türkiye’de kurulan yeni ulus-devlete kültürel ve politik destek sağlamıştır. Dergide dil ve edebiyata özel bir önem verildiği görülmektedir¹. Makalemizin bir sonraki kısmında, dergide yayımlanan şiirler incelenerek, derginin içerik düzeyinde Anadolu temelli bir Türk milliyetçiliğine (Anadoluculuğa) ve ulus-devletleşmeye nasıl bir kültürel katkı sağladığı ortaya konulacaktır.

Anadolu Mecmuası ile ilgili çalışmamızın literatüre katkısıyla ilgili şunları söyleyebiliriz. Literatürde, Uçman (1991), Alver (2011), Tonga (2011), Dirican (2014), Çalen (2017) gibi yazarların Anadoluculuk ve

¹ Dergide edebiyatla ilgili yazıların konuları ve yazarları aşağıda sıralanmıştır. Şiirlerine Nazaran Gevherî (Mehmed Halid), Anadolu Örfü ve Destanlar 1-2 (Hilmi Ziya), Hüdâî 1-2 (Mehmed Haşid), Harflerimiz (Necib Âsım), Türk Şiirinin Şekli ve Adları (Doktor Rıza Nur), İlk Menba (Haydar Necib), Tasavvufî Halk Edebiyatımıza Dair Notlar (Mehmed Halid), Sânihât-ı Seyranî (Mehmed Halid), Rabindranath Tagore (Hasan Cemil), Kırpıntı (Mehmed Halid), Necâtî'nin Şiiri 1-2 (Mehmed Halid), Strindberg (Hasan Cemil), Aydınlıkta Bir Zulmet (A.M.), Bir Tenkit Tecrübesi (Yahya Kemal), Urfa Şairleri (Urfalı Mehmed Fazıl), Ömer Seyfeddin'e Dair (Mehmed Halid), Cenaze Nöbeti (Strindberg), Muhitî (Mehmed Halid), Ölen Sanat Öldürülen Sanatkâr (Şeref Kâzım).

“Anadolu Mecmuası” ile ilgili çalışmaları mevcut olmakla birlikte, Anadolu Mecmuası’ndaki şiirlerin, Anadoluculuk, milliyetçilik ve ulus-devletleşme açısından politik analizini, sistematik şekilde bilebildiğimiz kadarıyla ilk kez biz yapıyoruz. Bu da çalışmamızın özgün niteliğini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda takip edeceğimiz metod bağlamında; dergideki şiirleri, sadece şiirlerin kendi metinleriyle ve dar bağlamıyla değil, dergideki bütün yazıların hep birlikte oluşturduğu “genel bağlam” içinde alımlamanın ve değerlendirmenin çok daha isabetli olacağı kuşkusuzdur. Bir başka deyişle, dergide yer alan şiirleri, ancak derginin genel çizgisi göz önünde bulundurularak, o çizginin içinde(n) yorumlamanın anlamlı sonuçlar üretebileceğini iddia etmek makul olacaktır. Nitekim metin analizi açısından, herhangi bir metnin iletisinin, ancak o iletinin içinde yer aldığı geniş bağlam çerçevesinde anlam kazanacağı temel bir iletişimsel gerçektir².

2. ANADOLU MECMUASI’NDA YAYIMLANAN ŞİİRLERİN KÜLTÜREL VE POLİTİK BAĞLAMI VE ANALİZİ

Anadolu Mecmuası Anadolu Komandit Neşriyat Şirketi tarafından toplam 12 sayı yayımlanmış bir dergidir. Dergi İstanbul Üniversitesi’nde felsefeci ve sosyolog olan Hilmi Ziya Ülken (1901-1974) ve tarihçi Mükrimin Halil Yinanç (1898-1961) tarafından çıkarılmıştır. Dergi tarih, edebiyat, felsefe, sosyoloji, coğrafya, folklor gibi çok farklı alanlarda yazıların yayımlandığı, “kültürel” bir dergi görünümündedir. Dergide doğrudan güncel siyasete nadiren değinildiği, genelde yeni rejime kültürel bir destek verme çabası içinde, Anadolucu bir çizgide yayın yapıldığı görülmektedir.

Dergideki kültürel milliyetçiliğin ifade edilmesinde edebiyat ve şiire ağırlıklı bir yer verildiği gözlenmektedir. Dergide 12 sayı boyunca 20 farklı şair 44 şiiriyle görünmüştür. Dergide şiir yayımlayan kişiler ve yayımladıkları şiir sayısı şu şekildedir: Necib Fazıl 14, İsmail Nâmî 8, Hilmi Ziya 2, Fahreddin Hamdi 2, Şeref Kâzım 2, Kemal Ahmed 2, Necmeddin Halil 1, Esad Âdil 1, Ahmed Hamdi 1, Ziyaeddin Fahri 1, Faruk Nafiz 1, Şeref 1, Mahmud Mazhar 1, Mahmud Muzaffer 1, Ömer Bedreddin 1, Hüseyin Kemal 1, Mehmed Faruk 1, Orhan Rıza 1, Ali Hikmet 1, Ali Mümtaz 1.

² Bu çalışmada, *Anadolu Mecmuası*’nın Arslan, Tekin ve Ahmet Zeki İzgöer tarafından yayına hazırlanarak Türk Tarih Kurumu tarafından yayınlanan nüshası kullanılmıştır. Metin içi atıflarda belirtilen sayı ve sayfa numaraları söz konusu yayından alınmıştır.

Dergide şiir sayısı bakımından, Necib Fazıl ve İsmail Nâmî'nin ağırlığı fark edilmektedir. Bu iki şair dergide çıkan şiirlerin toplamda yarısını yayımlamıştır. Türk edebiyatında daha sonra büyük şöhret kazanacak olan Ahmed Hamdi Tanpınar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ömer Bedreddin Uşaklıgil, Necmeddin Halil Onan ve Ali Mümtaz Arolat ise, 1'er şiiriyle dergide yer almaktadırlar. Yahya Kemal'in dergide herhangi bir şiiri yer almamakla birlikte, edebiyat üzerine bir düzyazısı mevcuttur.

Şairlerin dergide yayımladıkları şiirlerin adları; derginin politik, kültürel tarzı ve iletisi hakkında somut bir fikir vermesi açısından aşağıda sıralanmıştır.

Necib Fazıl: Saçların, Ayrılık Vakti, Bir Hikâye, Dağlar ve Köroğlu, Gurbet, Gece Yarısı, Allah, Ben, Rüzgâr, Aydınlık, Ölünün Odasında, Kardeş, Palandöken Dağları, Derviş.

İsmail Nâmî: Diyarbekir'e, Geçen Kız, Taşan Menba, Anadolu Çocuklarına, Mâniler, Dağ Başında Bir Gece, Anneme, Dağlara.

Hilmi Ziya: İznik, Kaf Dağı. **Fahreddin Hamdi:** Karanlıklar İçinde, Allah'a.

Şeref Kâzım: Altı Mısra, Sevilmeden. **Kemal Ahmed:** Ayşe Türküsü, Bir Kavala Mısralar.

Necmeddin Halil: Put. **Esad Âdil:** Anadolu'ya.

Ahmed Hamdi: Sonbahar. **Ziyaeddin Fahri:** Hicret.

Faruk Nafiz: Canavar. **Şeref:** Yâdın.

Mahmud Mazhar: Dam Loğlayan Geline. **Mahmud Muzaffer:** Gurbet Akşamında.

Ömer Bedreddin: Gönül. **Hüseyin Kemal:** O Semâvî Güzel İçin.

Mehmed Faruk: (Köy İlhamları) Çeşme. **Orhan Rıza:** Derûnî Sesler.

Ali Hikmet: Yanardağ. **Ali Mümtaz:** (Mehtaplar) Sularla Gönüm.

Dergide yayımlanan şiirlerin hece vezniyle yazıldığı görülmektedir (genellikle 11'li, bazen de 7'li ya da 14'lü hece vezni), bu da halk şiir geleneği ve Anadoluculukla uyumlu bir durumdur. Osmanlı döneminde kullanılan aruz vezni, imparatorluk geleneğini yansıtmaktadır. Oysa Genç Kalemler dergisinde yazan Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp gibi yazarların gayretleriyle, dilde sadeleşme ile birlikte halk dili ve hece vezni yavaş yavaş

ön plana geçmeye başlamıştır. Anadolu Mecmuası da -Gökalp gibi Turancı olmamakla birlikte- dilde sadeleşme, halk dili, hece vezni gibi “halkçı”, “Anadolucu” tutumları benimsemiştir.

Dergide vezin konusuyla ilgili Doktor Rıza Nur “Türk Şiirinin Şekli ve Adları” adlı yazısında şöyle demektedir: “Türk şiirinin meydana getirdiği bugünkü şekli-i şiiri Arap ve Acem’den alınmıştır. Bunlar kaside, terzî-i bend, terci-i bend, mesnevî, gazel, muhammes, rubai, kıt’a, beyit gibi şeylerdir. Hâlbuki Türk’ün kendine göre bir milli şekli-i şiiri vardır. Anadolu’da bulduğum bu şekillerin adları şunlardır: Ağıt, koşma, deyiş, destan, bağırtağan, nefes, muammâ, bozlak, mâni, türkû, ninni, semai, kanto, atma, bahtvar, kayabaşı, tekerleme, sagu, ilâhi” (Anadolu Mecmuası, 2011, s.92). Burada Türklere özgü olarak sıralanan nazım biçimlerinin hepsi de “hece vezni”yle oluşturulan nazım biçimleridir. Nitekim yazının devamında örneğin koşma ile ilgili olarak “Bunların kıt’a adedi 4’tür. Vezinleri 8 yahut 10 yahut 11 hecedir.” (Anadolu Mecmuası, 2011, s.93) şeklinde açıklama yapılmıştır.

Dergide kullanılan dil bakımından, düz yazılarda Osmanlıca kelime ve terkiplerin etkisi yoğun olmakla birlikte, şiirlerde fevkalade sade ve duru bir Türkçe kullanılmıştır. Bu durum, “halk Türkçesi” anlayışının şiirlere hakim olduğunu açıkça göstermektedir. Dergideki şiirlerin çoğunluğu lirik olmakla birlikte, dergide bazı epik ve milliyetçi şiirler de yer almaktadır. Dergideki lirik şiirler ağırlıklı olarak aşk, doğa, benlik, gurbet, tasavvuf ve memleket temalıdır. Dergideki lirik şiirlere, karakteristik iki örnek olarak Necib Fazıl’ın “Saçların” adlı şiiri yahut Ahmed Hamdi’nin Sonbahar şiiri verilebilir. Necib Fazıl’ın *Saçların* şiiri şu şekildedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.28):

*Saçların dökülsün açık göğsüne,
Mermer üzerinden geçen su gibi.
Bir ince baygınlık çöker gönlüne,
Yaz vaktinin gündüz uykusu gibi.*

*Dillerde dökülüp sayılır saçın,
Sıcak öpüşlerle yayılır saçın,
Tütsü gibi kalbe yayılır saçın,
Kararan gözlerin buğusu gibi...*

Ahmed Hamdi’nin Sonbahar şiiri ise şöyledir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.78):

*Durgun havuzları işlesin bırak
Yaprakların güneş ve ölüm rengi,*

*Sen kalbini dinle, ufkuna bak.
Düşünme mevsimi inleyen rengi
Elemdir mest etsin ruhunu
Eser rüzgârların durgun ahengi.
Yan yana sessizce mevsimle keder
Hicrana aldanmış kalbimde gezin
Esen rüzgârlara sen kendini ver.*

Dergide yer alan epik şiirlerde ise memleket, kahramanlık ve milliyetçilik duyguları egemendir. Bu şiirlere Esad Adil'in "Anadolu" şiiri tipik bir örnektir. Bu şiire, Anadoluçuluk bağlamında aşağıda daha ayrıntılı değinilecektir. Yine Hilmi Ziya'nın İznik şiiri de dergideki epik şiirlerin en belirgin olanlarından. Bu şiire de aşağıda daha ayrıntılı değinilecektir.

Dergide şiir yayımlayan şairler arasında hem edebi hem de politik olarak en önemli isim hiç kuşkusuz Necib Fazıl'dır. Necib Fazıl'ın ilk dönem şiirlerinin bir kısmını Anadolu Mecmuası'nda yayımladığı bilinmektedir. Necib Fazıl'ın dergideki şiirlerine bakıldığında bu şiirlerde henüz kendi poetik kişiliğini tam olarak bulamadığı ve ortalama bir hece duyarlılığı içinde şiirler yazdığı görülmektedir. Bu şiirlerde belli bir tarz bütünlüğü olmakla birlikte, kendisini diğer şairlerden ayıran bireysel üslubunu henüz yeterince belirginleştiremediği gözlenmektedir. Yalnızca birkaç şiirde, örneğin "Gece Yarısı" (Anadolu Mecmuası, 2011, s.172) ve "Ölünün Odasında" (Anadolu Mecmuası, 2011, s.249) adlı şiirlerde, ileride oturtacağı özgün üslubun bazı ipuçlarına rastlanabilmektedir. Bu da, onun bireysel üslubunu şairliğinin ilk birkaç yılında değil, daha sonraki dönemlerde oturtabildiğini göstermektedir. Ayrıca içerik düzeyinde de, şairin geliştireceği "İslamcı" duyarlılığın, Anadolu Mecmuası'ndan yıllar sonra ortaya çıktığı da bir gerçektir.

Necib Fazıl'ın dergide yayımlanan şiirlerinde, "politik şiir" kategorisinde değerlendirilebilecek şiirlere rastlanmamakla birlikte; bizzat hece veznini tercih edişi ve memleketçi temaları işlemesiyle, Anadoluçuluğa ve milliyetçiliğe kültürel bir katkı sağladığı söylenebilir. Güncel siyasete ya da siyaset felsefesinin polemikçi boyutlarına henüz doğrudan girmese bile, salt şiirlerindeki vezin tercihi ve işlediği temalar; dönemin ve İnkılabın özel koşulları içinde kendi başına "kültürel-politik" bir tutum-alış olarak değerlendirilebilir.

Anadolu Mecmuası dergisinin belki de en önde gelen ismi olan felsefeci ve sosyolog Hilmi Ziya'nın dergide, yazılarının yanı sıra iki şiiri de yer almaktadır. Kendisinin "İznik" adlı epik şiirinde, Hristiyanlarla

Müslümanların Kudüs üzerindeki mücadeleleri, Haç ile Hilal'in mücadelesi bağlamına oturtularak başlamaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.10):

*Avrupa kalkalı Kudüs aşkına
Bir asır girmedi kılıçlar kına*

....

*Roma'da toplandı on dokuz kiral
İslâma bu büyük harbi açanlar
Yola çıktı diye haykırdı çanlar.*

Şiirin devamında İznik şehrinin Selçuklular tarafından Hristiyanlardan alınması anlatılmaktadır. Bu durum şiirde şu ifadelerle yansıtılmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.13):

*Anadolu oğlu, ilerle, yürü!
Kaçıyor şu karşı tepeden geri
Kara bulut gibi gâvur askeri
En önde gürleyen bir alev gibi
Genç Kılıçarslan'ın şanlı mevhibi
Tepelerden indi tekbir sesleri!
Sarsarken alemleri tek bir sesleri
Güm güm öttü dağlar bir kahkahayla
İznik'te yüceldin ey büyük yayla!*

Dergide Türklerin öz yurdu olarak anlatılan Anadolu ve Anadoluculuk, şiirlerde sürekli olarak yüceltilmektedir. Derginin Anadoluculuk ideolojisini mükemmel şekilde yansıtan Esat Âdil'e ait "Anadolu'ya" adlı şu şiir bu konuda oldukça karakteristiktir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.77):

*Bir destan yazdın ki, ne mutlu sana,
Her sahifesinde zaferler dolu
Bu ne cidâl, yoksa susayan kana
Hep sana mı koştı ey Anadolu*

*Yıllarca nineler aslan besledi,
Gazaların sonu gelmesin diye.
Çobanlar hudutta düşman sesledi,
Gönül bağlamışken kavala, "ney"e.*

*Tarihe efsane gibi yazıldın
Cihangirler senden sordular yolu
Bir gazi diye tâ arşa kazıldın!
Yükselt başını ey Anadolu*

*Alnımda parlayan tarihin nuru.
Senden aldım ben bu büyük gururu...*

Bu şiirde Anadolu’da verilen Milli Mücadele yüceltilmektedir. Nitekim dergide “Milli Mücadele” ile ilgili bir kitabın tanıtımının yapıldığı “Anadolu İnkılabı” adlı yazıda Ziyaeddin Fahri şöyle demektedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.127);

“Tarihin nadir kaydettiği pür-zafer bir sergüzeşte karşı tamamen lakayt kaldık. Bilhassa Türk’ün cenup cephesinde tertil eylediği ebedi gaza destanını bir Fransız ağzından dinlemek bedbahtlığı ne kadar elîm yâ Rabbi!... Bunun içindir ki, Mehmed Arif Beyefendinin kitabına bütün müphemiyet ve noksanîyetine ve üslubundaki hararetsizliğe rağmen büyük bir kıymet vermek mecburiyetindeyiz”.

Kültürel ve ideolojik olarak dergide yayımlanmış etkili şiirlerin başında gelen “Anadolu Çocuklarına” adlı şiirde İsmail Nâmî, bağımsızlığına kastedilmiş bir halkın dertlerinden dolayı kendini dağ başlarına vuran bir vatanseverin duygularını yansıtmaktadır. Şair seslenişinin duyulmadığından yakınmakta ve derdini kendi kendine terennüm etmektedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.210-211):

*Hatıramdan silinmez bu tarihin izleri,
Ecdadımın at sürüp yendiği denizleri
Görürürüm, cûşa gelir, hayat, damarlarımda,
Kurtuluş demlerini düşünür, anarım da.*

.....

*Ruhum halâs istiyor, ölsem de savaşırım,
Öldürsler de göğsümde bu emeli taşıyırım.*

Dergide halkın değer verdiği kahraman figürlerine de yer verilmiştir. “Dağlar ve Köroğlu” şiirinde Necib Fazıl, dağlar ile Köroğlu arasında epik bir bağ kurmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.128):

*Dağların ardında kalınca çile,
Köroğlu yeniden gelmişti dile;
Ak saçlı anadan geçilse bile
Dağlardan geçilmez derdi Köroğlu...*

Memleketçi bir duygu bağlamında, dergide epeyce gurbet ve hicret şiiri de yer almaktadır. Örneğin, “Hicret” adlı şiirinde Ziyaeddin Fahri memleketinden ayrılışının ona verdiği hüznü şöyle anlatmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.169):

Benim de önümde hicretin yolu:

*Gamlı bir hasretle ayrılıyorum
Ey dağlar ardında kalan Erzurum!*

Aynı şekilde, İsmail Nami'nin Diyarbakir'e yazılmış şu şiiri, memleket özlemiyle doludur (Anadolu Mecmuası, 2011, s.40):

*Nerde gördüm yüzünü,
Geceni gündüzünü?
Kalbim misin ey şehir;
İçimde coşan nehir
Sensin bazen tanırım;
Ben senden utanırım.
Utanırım ben senden,
Çünkü hisli sinenden
Uzağım senelerdir.
Bu hicrana tahammül
Etmiyor hasta gönül,
Beni senden ayıran
Fakat nedir, nelerdir?*

Dergide pekçok şiiri olan İsmail Nâmî yer yer manilerle halk kültürüne kendince katkı sağlamaya çalışmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.263):

*Pınar başı ne serin,
Kollarını aç, gerin,
Başım döner, bakamam,
Kız gözlerin ne derin!*

Dergide beşeri temalara da sıklıkla yer verilmiştir. “Canavar” şiirinde Faruk Nafiz, kızının mürüvvetini görmek isteyen bir annenin duygularını işlemektedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.263):

*Bilmiyorum ne zaman kurulacak yuvanız?,
Bilmiyorum saadet ne zaman gelir?.. Yalnız
Her gün Allah'a kadar yükseliyor niyazım:
Bu iki genç bülbüle güzel bir kafes lâzım!*

Mahmud Mazhar'ın “Dam Loğlayan Geline” şiiri, Anadolu'daki köy yaşantısına ışık tutan bir şiirdir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.351);

*Yağmur henüz kesilmiş,
Mor fistanlı bir gelin
Damını loğluyordu.
Saçaklar ağlıyordu;*

*Şıpır şıpır yaşlarla!
Gelin biraz eğilmiş;
Bir rüyalı nazarla
Bakıyor derin derin!*

Mehmed Faruk'un "Çeşme" şiiri de kuruyup giden bir köy çeşmesini anlatmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.385-386):

*Beyaz, mermer taşları artık ölgün benizli,
Ağlayan sularında hazin bir gönül gizli!
Bir damla su istesek bu zavallı çeşmeden,
Bir damla içemezsin hicranını eşmeden!
Köyün eski çeşmesi böyle kuruyup erir.
Bazı akşam önünde birkaç yolcu ürperir.*

Dergide yer alan, Kemal Ahmed'in "Bir Kavala Mısralar" şiiri dertli bir çoban şiiridir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.451); şairin "Ayşe Türküsü" şiiri ise köy aşklarını anlatmaktadır (Anadolu Mecmuası, 2011, s.391):

*Pınara gizlice akar gelirdi,
Yollara korkulu bakar gelirdi,
Saçına yasemin takar gelirdi.
Bahar güllerinden açılan Ayşe!
Ruhumun içine saçılan Ayşe!*

Dergide yayımlanmış olan, Necib Fazıl'ın "Palandöken" şiiri de, Anadolu coğrafyasını işleyen "memleketçi" şiirlerden biridir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.369);

*Bir gün Palandöken dağından geçtim
Artık son ışıklar sönüp çakarken
Ta uzakta eski bir hanı seçtim
Yolcular önünde ateş yakarken.*

Dergideki yazı ve şiirlerde İslam'ın etkisi çok yoğun olmasa da, yine de yer yer öne çıkabilmektedir. Örneğin, Fahreddin Hamdi'nin "Allah'a" şiiri, dinsel duyguların ağırlıkta olduğu bir yakarış şiiridir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.393);

*Karşında diz çöktüm bin dua ile,
Kalbimin sırrını açtım Allah'ım.
Uymadım başımda her esen yele,
Önünde duygumu saçtım Allah'ım.*

Anadolu Mecmuası, Anadolu'nun Selçuklular tarafından

alınmasından beri bir Türk yurdu olmasından hareketle, Anadolu Türklerinin tarihini ele alan ve öne çıkaran bir dergidir. Dergi Türkçü-Turancı akımlara karşı çıkıp, tüm Türklerin birleştirilmesi ve tek yurttan toplanması düşüncesini “ütopik” bulmakta, yalnızca Anadolu Türklerinin meselelerine ilgi duymanın doğru olacağını savunmaktadır. Ziyaeddin Fahri bu konuda şöyle demektedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.201);

“Anadolu’yu bırakıp Ural ve Tibetlere, tabii Anadolu ocağını bırakıp sun’i Türk ocağına bakıyoruz. Son seneler tarihinin baş sarsıcı ihtarı karşısında ‘Kızılelma’dan Anadolu’ya’ olan dönüş, ancak millî ve tarihî bir hakikatin kendiliğinden tezâhür etmesiyle kabil olmuştur. Hâlbuki memleketin hayatı ile alâkadar olması lâzım gelen milliyetperverlerin bunu görmesi ve sezmesi lâzım değil miydi?”

Dergide “Anadolu Cumhuriyeti” olarak adlandırılan Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhuriyetçi değerlerine ve Büyük Millet Meclisi’ne yer yer övgüler dizilmiş ve ulus-devletleşme sürecine açık ve güçlü bir destek sunulmuştur. Bu bağlamda İrfan Nabi “Anadolu Cumhuriyeti’nin Maarif Mefkuresi” adlı yazısında, hakimiyet-i millî adı altında sadece kendi menfaatlerini savunduklarını söylediği ve müstemleke zihniyetli olarak nitelediği Meşrutiyet yönetimini kötüledikten sonra Cumhuriyeti şöyle yüceltmektedir (Anadolu Mecmuası, 2011, s.251-252):

“Zavallı Anadolu son inkılabımızın doğuş anına kadar hürriyet, hakimiyet-i milliye gibi mukaddes kelimeleri yalnız kulağıyla işitmişti. Fakat mefhumlarını anlayamıyordu. Zira Meşrutiyet İnkılabı öz vatanın sinesinde Anadolu halkı tarafından değil, müstemlekeliler tarafından yapılmıştı. (...) Her nasıl olduysa bu asil millet kaybettiği ‘Anadolululuk şuuru’nu bulduğu 23 Nisan 1336 (23 Nisan 1920) tarihine kadar bu unutkanlığın cezasını bol bol çekti. İşte 23 Nisan 1336’dadır ki yabancıların her nevi telkinatına rağmen altı yüz seneden beri varlığını kavrayan çemberin kilidinin anahtarı sa’ye olduğunu öğrendi. Başının son kılına kadar battığı zilletten bir hamlede de kendini kurtarabildi... Şu tarihî hakikat Anadolu cumhuriyetinin milli maarif sayesinde takip edeceği umdenin en ehemmiyetlisi bu bilginin teessüsü olacağını gösterir zannındayım. Bunun için de şimdiye kadar maarif kapılarından bin türlü vesilelerle uzaklaştırılan Anadolu çocuğunu okutmak, tam manasıyla okutmak... İşte Anadolu Cumhuriyetinin maarifte takip edeceği yegane mefkure!”

Politik olarak Anadoluculuğun genel çerçevesini belirlediği Anadolu Mecmuası’nda yayımlanan şiirlerde, milliyetçilik belirleyici bir ideoloji olmakla birlikte, söz konusu milliyetçilik daha önce de belirttiğimiz gibi, Türkçü-Turancı değil, “Anadolucu” temelde tanımlanan bir milliyetçiliktir. Bu milliyetçilik, Selçuklulardan başlayıp Türkiye Cumhuriyetine kadar

uzanan bir çizgide, Anadolu Türklerinin tarih ve değerlerini yücelten bir milliyetçiliktir.

Bu bağlamda, dergideki yazı ve şiirler Anadolu'daki Türk varlığını ve Türklerin kültürel değerlerini meşrulaştırmaya ve yüceltmeye hizmet eden yazılardır; dolayısıyla dergideki yazar ve şairlerin, eklemlendikleri politikalar noktasında ve devlet aygıtıyla kurdukları yatay ve dikey “kültürel” etkileşimler çerçevesinde, “ideolojik” bir işlev üstlendikleri pekala söylenebilir.

Dergide yeni kurulan devletin ismiyle ilgili olarak Mehmed Halid “Asıl Hakikat” adlı yazısında ilginç ve biraz da şaşırtıcı bir şekilde şöyle demektedir: “Dünkü Selçuki ve Osmanlı devletleri kadar bugünkü cumhuriyetimiz de bir Anadolu müessesesi, binaenaleyh ismi ‘Anadolu Cumhuriyeti’dir. Bu Cumhuriyete Türkiye Cumhuriyeti demek onun mahiyetini değiştirmeye teşebbüs etmektir” (Anadolu Mecmuası, 2011: 325)

Ülkenin adına “Türkiye” yerine “Anadolu” denmesi yolunda vurgulu şekilde ifade edilen bu özel ve sıra dışı duyarlılık dışında, dergide Atatürk’ün politik görüş ve uygulamalarına aykırı bulunabilecek fikirlere rastlanmamıştır. Dergi, genel olarak Osmanlı devletinden Cumhuriyet’e geçilmiş olması ve ülkede cumhuriyetçi, halkçı devrimler yapılmasını desteklemektedir. Dergideki yazı ve şiirlerde partizanlık derecesine vardırılan Kemalist vurgulara hemen hiç rastlanmamakla birlikte, Kemal Atatürk’ün politik ve kültürel değerlerine genel olarak sahip çıkıldığı görülmektedir.

Dergide “Anadolu inkılabı” adıyla anılan Kemalist devrimin dünyada bir harika tesiri yaptığının ifade edildiği “Anadolu İnkılabı” adlı yazıda Ziyaeddin Fahri, inkılabı şöyle övmektedir: “Anadolu inkılabı bütün dünya üzerinde bir harika tesiri yaptı. Birçok Garp muharriri Ankara’ya kadar seyahatle inkılabın yakından şahidi olmak istediler ve memleketlerine döndükleri zaman bu hâdise hakkında uzun uzadıya neşriyatta bulundular” (Anadolu Mecmuası, 2011, s.125).

3. SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan bir yıl sonra yayın hayatına başlamış olan Anadolu Mecmuası dergisinin sayıları incelendiğinde görülmektedir ki Anadolu Mecmuası dergisi; Cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, Anadolu’cu bir dergidir. Dergide, politik bir pozisyon olarak Turancı bakış açısı sistemli şekilde dışlanarak, Anadolu Türklerinin meseleleri dışındaki konuların bizi ilgilendirmediği ve esas ilgimizin Anadolu Türkleri

olması gerektiği argümanı pek çok yazıda yoğun şekilde işlenmektedir. Dergide yer alan şiirler de “Anadolucu” görüşle uyumlu olarak, Türk halk şiiri etkisinde, hece ölçüsüyle yazılmış, memleketçi şiirlerdir. Aruz ölçüsü yerine hece ölçüsünün; divan şiirinin mazmunlarla örülü ağıdalı ve görece soyut dünyası yerine, halkın sıradan gündelik yaşamının ele alınması, derginin “halkçı” denebilecek niteliğiyle uyumludur.

Dergideki yazıların ilmî niteliği genelde görece yüksek olmakla birlikte, dergideki şiirler eleştirel bir değerlendirilmeye tabi tutulduğunda; o dönemde dünyada yazılan şiire kıyasla, dergide özgün ve evrensel niteliği yüksek şiirlerin sayısının pek az olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, dergideki şiirlerde yeni oturtulmaya çalışılan “hece” şiiri bağlamında, yerel bir “beğeni” ve “doku”nun tutturulabildiği, “ulusal” bir çığa oluşturma çabasının belli bir “öncü”lük ve makul bir başarı düzeyinde tahakkuk ettirilebildiği gözlenmektedir.

Değerlendirmemizi daha geniş ölçekteki tarihsel, politik bağlamına oturtursak şunları söyleyebiliriz. Dergi, Kemalist rejimin o dönemde geçerli olan, Avrupa temelli laik milliyetçilik ile yerel değerleri sentezleyen anlayışının bir uzantısı durumunda görünmektedir. Kemalist rejimin felsefi düzeyde fazla derinleşme olanağı kazanamadığı göz önünde bulundurulduğunda, derginin buna belli katkılar sağlaması beklenebilir(di). Ne var ki, yer yer yayımlanan bazı kaliteli yazılara rağmen, genel olarak derginin kuramsal düzeyde çok derin katkılar sağlayamadığı görülmektedir.

Dergide felsefe ve sosyolojiyle ilgili bazı telif ve çeviri yazılara yer verilse de, evrensel ölçekte çok fazla özgün fikre ve argümana rastlanılmadığı pekala söylenebilir. Bununla birlikte, milliyetçiliği “sosyolojik” bir temele oturtmada, Anadoluculuk yaklaşımının gayet “pratik” bir işlev üstlendiği iddia edilebilir. Dergideki şiirlerin de bu “pratik” bağlam içinde hayatiyet kazandığı söylenmelidir. Dergide öne çıkan milliyetçilik anlayışının, Anadoluculuk bağlamında, ırka dayalı değil, toprağa dayalı, kültürel bir milliyetçilik olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Her ne kadar dergideki şiirlerin çoğunun “manzume” niteliğini aşamayan, yüksek bir şiiriye varamayan, imgesel kalitesi yer yer aksayan şiirler olduğu bir gerçekse de, bunlar “uluslaşma” tahayyülüne sosyo-politik ve kültürel düzeyde kayda değer bir katkı sağlamış olabilirler. Dergideki şiirlerin çoğunun epik-politik olmaktan ziyade, kültürel olduğu iddia edilebilirse de; kültürel olanın da derin yapıda “politik” olduğu kabul edilmelidir. Zira kültürel olanı kuran şartlar ve konturlar, son tahlilde “politik” olanla örtüşür ve geniş anlamda onun “imkân” alanı içinde vuku

bulur.

Anadoludaki Türk varlığı ve yaşantısının ulus-devlet sınırları dahilindeki dışavurumlarını temel alan “lirik” duygulanımlar, geniş bağlamı içinde, “politik”tir, ayrıca ulus-devlet bağlamında ortaya çıkan milliyetçilik açısından “yol açıcı”dır. Edebî olarak yer yer ortalama bir düzeye sahip olsa da, dergi dönemsel koşullara göre, özellikle yeni gelişen hece şiiri bağlamında görece “yeni”dir, ayrıca pratik/politik düzeyde “devrimsel” bir etkiye sahiptir. Nitekim Anadolu Mecmuasının, Fransız Devriminin, ulus-devlet anlayışının, toprağa dayalı milliyetçiliğin ve Rousseau tarzı halkçı, Cumhuriyetçi görüşlerin tarafında yer alması kayda değerdir. Mustafa Kemal’deki Rousseau etkisi³, Anadolu Mecmuası’ndan daha önce gözlenebilen bir durumdu. Anadolu Mecmuası, bu damarı beslemesi bakımından yeni devletin fikir harcına katkı sunan bir konumdadır.

Anadolu Mecmuası, Anadolu halkının dil, yaşantı ve duyarlılığını esas alan “memleketçi” bir edebiyat ve şiir duyarlılığını öne çıkarmaya çalışan bir dergi görünümündedir. Dergideki edebiyat incelemelerinde yoğun şekilde Divan şiirine yer verilmiş olması, bu genel tutumla yer yer uyumsuz kabul edilebilirse de, yayımlanan şiirlerde divan şiiri etkisinin düşük olduğu, daha ziyade halk şiiri ve Fransız sembolist şiirinin, özellikle Baudelaire etkisinin yoğun olduğu gözlenmektedir.⁴ Özellikle Necib Fazıl’ın dergideki bazı şiirleri yoğun Fransız (Baudelaire) etkisi taşımakta, şairin bir kısım şiirleri ise halk şiiri etkisinde görünmektedir.

Dergideki şiirlerin etkilenim alanları göz önünde bulundurulduğunda, derginin, aynen yeni rejim gibi, Türk halk kültürüyle Avrupa (özellikle Fransız) kültürünü sentezleyen bir kültürel politika güttüğü sonucuna varılabilir. Dergi, yeni kurulan rejimin kültürel politikalarına “Anadolucu” bir perspektiften katkı sağlamaya çalışmakta, Turancı ya da İslamcı akımların argümanlarını çürüterek, Anadolucu değerleri öne çıkarmaya çalışmaktadır. Dergideki şiirlerin ağırlıklı kısmının yoğun “halk şiiri” etkisi taşıması da, derginin halkçı ve “Anadolucu” anlayışı ile esas itibarıyla uyumlu bir görüntü çizmektedir.

³ Rousseau’nun 1913 yılında Türkçeye çevrilmiş *Toplumsal Sözleşme* diye bilinen kitabını, Mustafa Kemal Sakarya Savaşı ertesini okumuştur. 1 Aralık 1921 tarihinde Mecliste yaptığı konuşmasında, Rousseau’nun bu kitabındaki argümanlara dayanmıştı. Zafer Toprak, Rousseau’nun Mustafa Kemal üzerindeki yoğun etkisini vurgular (Toprak, 2020, s.17-18 vd.).

⁴ Necib Fazıl’ın dergideki (sembolist) şiirleri ile Baudelaire’in “Kötülük Çiçekleri” (2005) kitabındaki şiirler karşılaştırılırsa, söz konusu Baudelaire etkisi açık bir şekilde görülebilecektir.

4. KAYNAKLAR

- Akçura, Y. (1976). *Üç tarz-ı siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Alver, K. (2001) Anadoluculuk ve Hilmi Ziya Ülken. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), s.133-138
- Anadolu Mecmuası (2011), Yayına Hazırlayanlar: Arslan Tekin, Ahmet Zeki İzgöer, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Anderson, B. (1995). *Hayali cemaatler - milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması*. Çev: İskender Savaşır, İstanbul: Metis
- Baudelaire, C. (2005). *Kötülük çiçekleri*. Varlık Yayınları: İstanbul
- Copeaux, E. (2000). *Tarih ders kitaplarında (1931-1993) Türk Tarih tezinden Türk-İslam sentezine*. Çev: Ali Berktaş. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Çalen, M. K. (2017). Anadolucu tarih tasavvuru: Yeni vatan, yeni tarih, yeni millet. *Turkish History Education Journal*, Spring, 6(1), s.75-99.
- Dirican, R. (2014). Anadolu Mecmuası'nın Türk düşünce hayatı açısından değerlendirilmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, Number: 25-I , p. 387-398, Summer I.
- Karpat, K. (2019). *İslamın siyasallaşması Osmanlı Devleti'nin son döneminde kimlik, devlet, inanç ve cemaatin yeniden yapılandırılması*. (Çev: Şiar Yalçın), 7.Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları
- Kocahanoğlu, O. S. (1987). *Milli edebiyat hareketi ve Beş Hececiler*, Toker Yayınları: İstanbul.
- Rousseau, J. J. (2020). *Toplumsal sözleşme veya siyasal hukukun prensipleri*, İletişim: İstanbul
- Tonga, N. (2011). Anadolu Mecmuası (1924-1925) ve Anadoluculuk fikri üzerine bir inceleme. *Türk Yurdu*, C:31, S: 285
- Toprak, Z. (2020). *Atatürk kurucu felsefenin evrimi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uçman, A. (1991). Anadolu Mecmuası. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (C:3, s.144-145), İstanbul.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Katkı Oranı Beyanı: Dr. Öğr. Üyesi Necip YILDIZ, Makale Katkı Oranı: %55; Dr. Öğr. Üyesi Ali Haydar SOYSÜREN, Makale Katkı Oranı: %45.